

Posudek na diplomovou práci

Jarmila Vařeková
Slovesný vid v řečtině
(se zaměřením na problematiku futura)
FF UK Praha, leden 2008

Úkolem Jarmily Vařekové bylo teoreticky a v základních obrysech popsat – na základě sekundární literatury - fungování vidu ve staré řečtině ve srovnání s jeho fungováním ve slovanských jazycích (zejm. v češtině). V druhé části práce se pak diplomandka měla zaměřit na jeden konkrétní jev spojený s aspektem a pokusit se jej analyzovat na základě vlastní excerptce: diplomandka si vybrala problematiku vidu v řeckém futuru.

Práce ukazuje badatelskou vyspělost diplomandky a její schopnost provádět obtížná syntetická srovnání; diplomandka uvažuje samostatně, dokáže vyhmátnout podstatu problému a uvádí samostatné závěry, které by někdy mohly být pečlivěji podloženy studiem speciální sekundární literatury. Za přínos práce pokládám i skutečnost, že diplomandka nevychází z úzce klasicko-filologického hlediska, nýbrž z obecněji přijímaných principů, zejm. z doposud obecně uznávané práce B. Comrieho (1976).

V první části práce (3-17) se diplomandka věnovala otázce **vidu z obecného hlediska**, zejména jeho realizaci ve slovanských a neslovanských jazycích. Zcela správně soudí, že vidové významy existují v mnoha indoevropských jazycích, ale mnohde není vid gramatikalizován, nebo není realizován stejným způsobem jako ve slovanských jazycích, a proto bývá (či býval) v neslovanských jazycích opomíjen. Zajímavé je autorčino pozorování (s. 6), že zatímco ve slovanských jazycích se za příznakový člen považuje perfektivum, v neslovanských jazycích je podle Comrieho (chybí uvedení strany) příznakovým členem imperfektivum. Na tomto místě bych se chtěla diplomandky zeptat, do jaké míry se Comrie zabývá řečtinou a slovanskými jazyky a zda v nich pokládá perfektivum za příznakové.

Jádrem práce je pojednání o vidovém systému **ve starořečtině**. Diplomandka je začíná historickou poznámkou (s. 17-19) o rozlišování vidů/časů v antice (stoikové), o novověké identifikaci vidu G. Curtiem a zmínkou o dalších pracích věnovaných analýze řeckého vidu (Meillet, Ruipérez, Chanet, Duhoux, Stiebitz a Fanning). Na to navazuje stručné pojednání o různých pojetích řeckého vidu u jednotlivých badatelů. Po Fanningově definici vidu (s. 21), kterou diplomandka právem považuje za nejvýstižnější, zmiňuje neobvyklé charakteristiky vidu u Rijksbarona, který hovoří důsledně o časových kmenech, za jejichž primární funkci považuje vyjadřování předčasnosti, následnosti a současnosti (s. 22), dále u Mc Kaye, Delaunois a Holta (s. 23), u posledních dvou poplatné antickému pojetí (s její kritikou Holta by bylo možno polemizovat: spíše než odkazovat na lexikální význam slov by bylo vhodné zpochybnit jeho pojetí aoristu, který nemá mít vztah k hranici děje, snad pod vlivem názvu *a-oristos*). Dále probírá diplomandka „obvyklý“ trojčlenný systém vycházející z přítomného, aoristového a perfektivního kmene (K-G, Chanetová, Irigoín, Ruipérez) a srovnává ji s koncepcí Ruijghovou (s. 25), který významy *duratif*, *confectif* a *statique-résultatif* chápe primárně jako časové, ale na jiném místě připouští, že mohou být důsledkem vidového významu kmene. Diplomandka se také zamýšlí nad opozicemi, které tři základní významy vytvářejí a upozorňuje, že gramatikalizovaný typ opozice *změna x stav* (Duhoux, Chanet, Ruipérez, Irigoín, Sihler) není doložen v žádném současném ie. jazyce.

V další části práce se d. zamýšlí nad otázkou **interference vidu a relativní temporality** (s. 27-29): podle některých badatelů (Duhoux, Chanetová, Kurylowicz) vyjadřování simultaneity atd. představuje jeden z vedlejších vidových významů, naopak pro Rijksbarona, jehož koncepci se podařilo diplomandce dobře vystihnout, je vyjadřování relativní chronologie základní funkcí slovesných kmenů (s.28). Jestliže podle Ruijgha

vyjadřuje aoristový kmen jak posterioritu, tak anterioritu (s. 28), nesouvisí to právě s tím, že jeho základní funkcí je vyjadřování dokonavosti?

Speciální pozornost věnuje d. vidu **perfektního kmene** (s. 29-31), který bývá definován jako příznakový člen opozice *změna x stav*. Jestliže Fanning (s. 30) chápe perfektum jako komplexní slovesnou kategorii, není to dáno do jisté míry tím, že vychází z NZ? Tam totiž, jak je obecně známo, perfektum nabývá časového významu. Holtovo vysvětlení, že se některá slovesa užívají v perfektu (a ne v přezentu), protože v přezentu vyjadřují jednorázový děj, se zdá být vhodným např. pro κέκραγε ~ *křičí*, zatímco pro γέγηθε ~ *raduje se* (cf. γηθέω), by si zasloužilo ověření.

Další část práce je věnována problematice **futura v řečtině** (s. 31-51), které vzbuzuje nejvíce otázek. Někteří badatelé vykládají futurum jako čistě časové (Rijksbaron, Ruijgh, Pfeiffer), jiní akcentují jeho modální rysy (Dahl: záměrovost; Meillet-Vendryes: desiderativnost, Duhoux – subjektivní očekávání), mj. kvůli jeho neúplnému paradigmatu, další v něm vidí spojení modalit a temporalit (Smyth, Goodwin, Chanetová, Dealunois, Duhoux). Ještě kontroverznější je otázka vidu (s. 33-38), které se d. věnuji podrobněji. Poukazuje na to, že pokud někteří lingvisté (Fanning, Holt, Chanetová) futurum v popisu vidového systému **vynechávají**, vzniká otázka, jak vysvětlit nominální tvary a opt., které mají v jiných „časech“ atemporální hodnotu, zatímco u futurálního kmene je děj situován do budoucnosti (s. 34). Vysvětlení by asi bylo možno nalézt v relativně pozdním vzniku futura, kdy už slovesný systém v řečtině byl vytvořen a futurum bylo přidáno jakoby „navíc“..

Diplomandka se ale přiklání k názoru (který zastává např. Irigoín, Duhoux, Delaunois, Pederson), že futurum je spíše **vidově neutrální**, to znamená, že lze futurální tvary interpretovat jak dokonavě, tak i nedokonavě. Diplomandka tak užívá tohoto termínu ve dvou různých významech: v přezentním kmene je vidová neutralita de facto interpretována jako *nedokonavost*, zatímco ve futurálním kmene jako schopnost vyjadřovat jak *dokonavost*, tak i *nedokonavost*. Dále d. podrobně referuje o originální koncepci J. Hewsona, který na základě severoslovanského vidu ztotožňuje sigmatický sufix aoristového kmene se sigmatickým sufixem futura, a vznáší pertinentní námitky proti jeho pojetí (s. 35-37: Hewson nebere v úvahu nesigmatické aoristy, řecké futurum nemá - na rozdíl od slovanského futura - perfektivní význam). K poslední námitce týkající se jmenných tvarů (s. 37) lze dodat, že infinitiv futura se užívá právě v případech, kdy má časovou platnost (např. po slovesech *dicendi*), zatímco infinitiv aoristu v případech, kdy časovou platnost nemá, tj. např. v případě dynamického infinitivu.

Další kapitola je věnována problematice **futura pasivního** (s. 38-41). Někteří badatelé (Smyth, K-G, Chantraine, Niederle) totiž prosazují existenci vidové opozice *futurum mediální ve významu pasivním* (nedokonavost) x *futurum pasivní* (dokonavost), zatímco jiní (Wackernagel) tuto teorii vyvracejí. Diplomandka probírá (s. 39) jednotlivé příklady uváděné v gramatikách a zjišťuje, že některé jsou sporné: někdy se jedná o různocnění (φοβηθήσονται: Xen. Cyr. 3.3.30), jindy příslušný tvar v řeckých textech databáze Perseus nenašla (ἀίσχυνθήσομαι). Bylo by ovšem vhodnější pracovat s databází TLG, kde by např. zjistila, že φοβηθήσομαι (12x : NT 1x, Septuaginta 8x, Clemens Alexandr. 1x, Philo Jud. 1x), v jiných osobách (Plut. 4x, Diog. Laert. 1x, Josephus Flavius 1x, Septuaginta cca 50x atd.). Podobně ἀίσχυνθήσομαι (ve všech osobách: Plut. 1x, NT 2x, Theophr. 1x, Septuaginta 20x atd.). Je však zřejmé, že v textech klasického období se dané tvary skutečně vyskytují jen minimálně a že pasivní futurum se objevuje hojněji až v poklasických textech (což ostatně diplomandka na s. 40 uvádí). V následující kapitole (s. 41-51) se pak diplomandka pokusila prokázat platnost // neplatnost této teorie na základě vlastní excerptce. Proti zkoumané opozici přináší zásadní námitky, jako např. že základ futurálního kmene u mnoha sloves není identický se základem přezentního kmene, nebo že výskyt opozice *imperfektivní x perfektivní*

jen v pasivu je typologicky nepravděpodobný (s. 41-42) a nastiňuje jinou hypotézu, totiž že pasivní futurum má dokonavý význam, „vzhledem k tomu, že je odvozeno od pasivního aoristového kmene“ (s. 42). Přestože rozbor materiálu podle diplomandky ukazuje (s. 42), že pasivní futurum lze interpretovat dokonavě i nedokonavě, na s. 49 d. tvrdí, že fut. pas. má význam dokonavý, který se však „neuplatňuje v opozici k imperfektivnímu mediálnímu futuru s pasivním významem“ (s. 49), zatímco mediální futurum lze interpretovat jak dokonavě, tak i nedokonavě, stejně jako futurum aktivní. K přesnějšímu rozboru materiálu by asi bylo třeba pracovat se širším kontextem excerptce, který – podle mého názoru – ukazuje vždy spíše k dokonavé interpretaci.

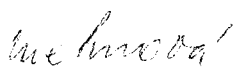
Zatímco v kap. 1.5. se diplomandka zabývala Aktionsartem z hlediska slovanských jazyků, v kap. 2.6. se mu věnuje z hlediska řečtiny (s. 52-53), a to zejména v souvislosti s jeho interakce s videm (s. 54-57) Diplomandka představuje mj. koncepci F. Stiebitze (1928, 1929), který chápe Aktionsart jako „objektivní“, kdežto vid jako „subjektivní“ (diplomandka přijímá Fanningovu kritiku těchto termínů), a názory Y. Duhoux, který sice zmiňuje Ruipérezovo dělení (1984:60) na slovesa terminativní a neterminativní, ale dále pracuje jen s rozlišením Aktionsartu, který představuje v jeho pojetí „l'expression lexicale“, kdežto aspekt je „l'expression morphologique“. V rámci představení Vendlerovy klasifikace slovesných typů není zcela jasné, co je míněno termínem „actions“. Podobné sémantické typologie (typologie state of affairs) jsou v lingvistice moderních jazyků běžné, cf. např. S.C.Dik (Functional Grammar, 1981:32-33), Sicking – Stork (Two studies in the Semantics of the verb, 1996:138-144) nebo Grepl – Karlík (1998:32 nn), v nichž důležitou roli kromě rysu „změna“ hraje i rys „kontrola“ (control, tj. zda subjekt kontroluje děj vyjadřovaný slovesem). Zde bych se na rozdíl od diplomandky přiklonila (s. 55) k Fanningovu neztotožňování Aktionsartu a lexikálního významu slovesa, ale tato problematika je natolik komplexní a dosud tak málo prozkoumaná (i v rámci obecné lingvistiky), že rozhodně přesahuje rámeček diplomové práce.

Pokud jde o formální stránku práce, místy se objevila drobná nedopatření, svědčící o jistém chvatu při dokončování práce, např. v pozn. 101, 154; na s. 35 není upřesněn odkaz na kapitolu; v citacích z Homéra se objevuje starší, dnes již neužívaný způsob; poněkud neobvyklým je citována literatura v poznámkách pod čarou, v seznamu literatury chybí u Holta a Chanetové stránky a u Perrota editor.

V práci diplomandka prokázala, že je schopna se velmi dobře se orientovat v české i cizojazyčné literatuře, porozumět velmi složité problematice aspektu, zasvěceně polemizovat s názory lingvistů a přesvědčivě vyjadřovat své vlastní úvahy. V práci uplatnila řadu kvalifikovaných postřehů, které v grécistických které obvykle nenacházíme: jako např. charakteristika času jako deiktické kategorie a vidu jako kategorie nedeiktické (s. 11), kritika McKayovo pojetí futura jako “aspect of intention” (s. 23), pertinentní námítky proti Rijksbaronově teorii o časovém významu slovesných kmenů, kdy posléze dospívá k samostatnému závěru, že Rijksbaronovo dělení slovesných forem v indikativu na atemporální a absolutní časy jen “jiným způsobem reflektuje fakt, že slovesné kmeny primárně vyjadřují vid...” (s. 29).

Práce J. Vařekové vyhovuje jak rozsahem, tak i kvalitou nárokům kladeným na diplomovou práci, a proto ji doporučuji k obhajobě.

16/11/2008

PhDr. Dagmar Muchnová, CSc.
vedoucí diplomové práce